

D ЖАҢҒЫРЫҚ

Биыл Желтоқсан оқиғасына 35 жыл толады. Жастардың алаңға шығып, наразылық білдіруінің басты себебі елді талай жыл басқарған Д.Қонаевтың қызметінен алынып, орнына Ресейден келген Г.Колбиннің тағайындалуы екені баршаға белгілі. Тарихшы, доцент М.Әуезов атындағы ОҚУ ұстазы Сәрсейбай Кәрібаевтың пікірінше, КСРОның шовинистік саясаты қазақ халқын бұрыннан ашуға булықтырып келсе, Желтоқсан оқиғасы сол әбден асқынған жараның жарылуы болды.

— Балабақшалардың, мектептердің орыс тілінде болуы, қазақтардың қалаға қоныстануына қарсылық саясатының жүргізілуі ұлтымыздың іштей тынған ыза-кегін күшейтті. Ресей қазақтарды мал баққан халық есебінде билік жүргізе беруді қалады. Қой санын Қазақстанда 50 миллионға жеткіземіз деген ұран да тегін тасталмаған болса керек. Алайда, Желтоқсан шеруі оқдәрі салынған бөшкенің жарылысына әкеп соқтырды. Оның үстіне «аузы күйген үрлеп ішеді» демекші, қазақты аштықтан қырып жіберген Голощекиннің қалай ел басқарғаны кейінгі ұрпақтың есінен кете қойған жоқ еді. Өткен ғасырдың жиырмамыншы жылдары қазақтар 6 млн. болатын. Аштықтан, қуғын-сүргіннен 4 млн. қазақ құрбандыққа ұшырады. Бір жағынан жастардың бойында сондай қитұрқы саясат қазақ жерінде қайталанма деген қорқу, күдік сезімі орын алды. Жалпы, қазақ

ЖЕЛТОҚСАН ТАРИХЫ ҰРПАҚТАР ЖАДЫНАН ӨШПЕУІ ТИІС

жастары ұлттық қозғалыстардың қашан да локомотиві саналады. 1979 жылы неміс автономиясын құруға қарсылықтың басында да жастар тұрды. Сондықтан Колбиннің билікке келуі қазақ ұлтының баяғыдан ішінде сақтап жүрген қарсылығы мен ренішін сыртқа шығаруға жәй ғана түрткі болды, - дейді тарихшы.

С.Кәрібаевтің айтуынша, жастар алаңға тек өздерінің талаптарын жариялау үшін

бейбіт мақсатта жиналған. Алайда, әкімшіл-әміршіл жүйе студенттердің өздеріне қарсы шыққанын көре алмаған және менсінбестік танытқан. Жастар алаңда «Менің Қазақстаным» әнін шырқап, халықтар достығына ешқандай қарсы емес екендерін ашық білдірген. Олардың мақсаттары, көздегендері біреу ғана еді: Қазақстанды жергілікті ұлттық өкілі немесе осы елден шыққан кез келген азаматтың біреуі басқару керек. Сөйтіп Орталықтың саясаты интернационалистік идеяны қолдаған Лениннің ұстанымына қарсы саясат екенін алға тартты.

— Жастардың алаңда көтерген бар ұраны сол еді. Олар КСРО-дан бөлінеміз, егемендік аламыз деген идеяны қозғаған жоқ. Дегенмен билік қозғалысты аяусыз басып-жаншуға тырысты. Сол кезде бірінші мәрте толқуларды күштеп таратуға арналған «Метель» операциясы теориядан тәжіри-

бе жүзінде Алматының орталық алаңында сынақтан өтті. Мен ол кезде ҚазМУ-дің студентімін. Университет басшылығы шеру басталғанда біздің алаңдағыларға қосылып кетуімізден қауіптеніп бәрімізді жатақханының жертөлесіне екі күнге қамап тастады. Сонда Ресейдің орталық телеарнасынан шеруге шыққандарды айыптаған сюжеттерін көрдік. Осы Желтоқсан оқиғасында қазақ жастары әскери жасақтардан шынымен де көп зардап шекті. Қақаған аязда мұздай сумен атқыланып, әбден жаурап қолаяқтары үсіді. Саперлік күректермен ауыр жараланып, итке таланды. Нәзік жанды екеніне қарамастан солдаттар өрімдей жас қыздарды соққылап, шаштарынан жұлып, қарға аунатты. Сол түсті Мәскеудің Орталық билігі алаңға шыққандарды айыптап, тұтас қазақ халқын қаралаған «Ұлтшылдар» деген қарар қабылдады, - деді Сәрсейбай Өскенұлы.

Тарихшы баяндағандай, бұл қарар 1989 жылы өз күшін жойғанға дейін толқуға қатысқан азаматтар қудалаудың барлық түрін бастан кешіпті. Ұзақ мерзімге сотталғандардан бөлек қаншама адам партиядан шығарылған, жұмыстан қуылған, оқуын тастауға мәжбүр болған. Ал, «Ұлтшылдар» деген қара таңбаның алынып тасталуына, Желтоқсан оқиғасына әлемдік қауымдастықтың назар салуына себепкер болған ақын, қоғам қайраткері Мұхтар Шаханов ағамыздың Мәскеуде өткен халық депутаттары съезінде сөйлеген сөзі еді. Сонда ақиық ақын биік мінберде тұрып, бүкіл халықтың алдында жастардың бұл оқиғадағы тәртіпсіздіктерге еш кінәсі жоқ екенін айтып, Желтоқсан көтерілісінің ақиқаты толық ашылмағанын қынжыла баяндаған.

— Желтоқсандағы қырғын КСРО-да ұлт татулығы мәселесі ешқандай да шешілмегенін айқын көр-

сетіп берді. Керісінше, бір ұлттың екінші ұлтқа жасаған үстемдігі мен қиянаты түбінде өзіне таяқ болып тиетінін тағы бір мәрте дәлелдеді. Кеңес одағының саяси өмірінде демократияның, тұрақты оппозицияның болмауы ақырында бақайшасына дейін қаруланған Гитлерлік Германия жеңе алмаған алып державаны іштей құлатып тынды. Сол кезеңде Ресейдің ұстанған шовинистік саясатына бір қазақ халқы емес, Кеңес одағына мүше барлық елдің жергілікті ұлттары қарсылығын білдіре бастады. Желтоқсан қозғалысы болған жылы ақпан айында Якутияда ұлтаралық толқу орын алған. Жалпы, сексенінші жылдардың аяғында КСРО жансақтау бөлімінде жатқан ауыр науқасты көзге елестететін. Орталық басшылық оны аман алып қалудың амал-әрекетін жасап көргенімен, жоғарыда аталған себептер бәрібір өз дегенін істетті. Бүгінгі таңда Желтоқсан оқиғасының шындығын ашу қиын іс болып тұр. Өйткені, көп құжаттар жойылып кеткен. Сүйенетін нақты дәйектер аз. Көтерілісті таспаға түсірген оперативті бейнежазбалардың кейбір фрагменттері ғана сақталып қалған, - деді С.Кәрібаев.

Желтоқсан тарихын ешқашан ұмытпауымыз керек. Ол бізге және бізден кейінгі ұрпаққа сабақ болып қалуы тиіс. Әрбір ұлттың өзі өмір сүрген жерінде өз тәртібін орнатуға, билік құруға хақысы бар. Бұл құқықтан оны ешкім де айыра алмайды. Сонымен бірге үстемдік, өктемдіктен ада ұлттардың өзара достығы мен бірлігі де ұмыт қалмауы тиіс. Еркіндік, шынайы тәуелсіздік деп осыны айтсақ керек. Желтоқсаншылардың алаңдағы жанайқайының артында да осы шындық жатқандай.

Әнуар ЖҰМАШБАЕВ